

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA
úsek inšpekčnej činnosti
 Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa
o stave vytvárania podmienok inkluzívneho vzdelávania pre žiakov
zo sociálne znevýhodneného prostredia v stredných školách
v školskom roku 2012/2013 v SR

Úloha s cieľom zistiť stav vytvárania podmienok inkluzívneho vzdelávania pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej SZP) sa plnila v priebehu komplexných inšpekcií v **10** SŠ, z nich boli **2** súkromné a **8** štátnych. S vyučovacím jazykom slovenským bolo **9** škôl a **1** s vyučovacím jazykom maďarským. V školách sa vzdelávalo v dennej forme študijných a učebných odboroch **3 214** žiakov, z nich bolo **279** žiakov rómskych, čo predstavuje približne **7 %** (tabuľka č. 1). Získavanie dát súvisiacich s počtom vzdelávaných rómskych žiakov sa realizovalo zadaním informačného dotazníka riaditeľom škôl. Zdrojom poznatkov boli hospitácie na vyučovacích hodinách, pozorovanie, prehliadka priestorov školy a uskutočnené rozhovory s vedúcimi pedagogickými zamestnancami, s vyučujúcimi, s majstrami odborného výcviku a so žiakmi.

Tabuľka č. 1 Prehľad o počte rómskych žiakov v školách

Kraj	Počet				
	SŠ	Žiaci	Rómski žiaci	z toho žiaci so ZZ	žiaci zo SZP
Nitriansky	2	369	30	0	0
Banskobystrický	2	576	44	3	0
Prešovský	3	1 370	109	0	0
Košický	3	899	96	1	0
SR	11	3 214	279	4	0

Učebné odbory (cukrár, kuchár a hostinský, čašník, servírka, kaderníčka, obrábač kovov...) navštevovalo 154 rómskych žiakov, študijné odbory 125 a v nadstavbovom štúdiu ich evidovali 20 (tabuľka č. 2).

Tabuľka č. 2 Prehľad o počte rómskych žiakov v ročníkoch

Ročník	Kraj	Počet žiakov				
		Nitriansky	Banskobystrický	Prešovský	Košický	Spolu
1.		9	23	56	31	119
2.		2	7	29	28	66
3.		7	7	17	29	60
4.		2	3	2	7	14
Nadstavbové štúdium		10	4	5	1	20
Spolu		30	44	109	96	279

Školy navštevovali väčšinou rómski žiaci pochádzajúci z rodín, ktoré neboli sociálne vylúčené a žili medzi majoritným obyvateľstvom. Z rómskych osád, z rodín s nižším sociálnym statusom, kde jediným príjmom boli v mnohých prípadoch sociálne dávky a dávky v hmotnej núdzi, pochádzalo **30** žiakov. Títo žiaci neboli do skupiny žiakov zo SZP zaradení. Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie odporučilo **4** žiakom integráciu z dôvodu ich zdravotného znevýhodnenia (ďalej ZZ).

Zabezpečenie rovnoprávných podmienok pri výchove a vzdelávaní

Vonkajšie a vnútorné priestory kontrolovaných subjektov (kmeňové triedy, odborné učebne, dielne, školské ihriská, šatne, oddychové zóny) boli vhodne upravené a žiakmi bez rozdielu využívané. Vybavenosť tried a dostupnosť hygienických zariadení v školách zabezpečili na požadovanej úrovni. Rómski žiaci sa stravovali v zariadeniach školského stravovania spoločne s ostatnými spolužiakmi, správali sa slušne a dodržiavali pokyny učiteľov. Niektorí možnosť stravovania v školských jedálňach nevyužívali napriek tomu, že dostávali príspevok na stravu a platili len minimálny poplatok. Viacerí si kupovali jedlo a nápoje v školskom bufete. Ojedinele bolo potrebné jednotlivcov usmerňovať k dodržiavaniu hygienických návykov a k ochrane zdravia.

Učebnice i učebné pomôcky mali všetci žiaci zabezpečené. Nedostatok učebníc, najmä cudzích jazykov, riešili v školách rôznymi spôsobmi. Niekde si ich žiaci zaobstarávali sami, kupovali si nové alebo použité od starších spolužiakov, niekde žiakom zo sociálne slabších rodín zakúpilo učebnice združenie rodičov, prípadne boli zakúpené z prostriedkov získaných realizáciou projektov. V niektorých školách vyučujúci dôležité učebné texty kopirovali a rozmnožovali. Učebné pomôcky potrebné pri štúdiu špecificky zameraných odborov (pracovná rovnošata, ochranné pracovné pomôcky, suroviny na odborný výcvik...) zabezpečovali žiakom školy, v 1 subjekte ich dostávali bezplatne. V súkromnej SŠ boli žiakom z rodín v hmotnej núdzi znižované alebo odpustené poplatky za štúdium.

Organizovať mimoškolské aktivity a zapájať žiakov do rôznych foriem neformálneho vzdelávania v čase mimo vyučovania, ochraňovať ich tak pred negatívnymi sociálno-patologickými vplyvmi prostredia napomáhali školám zväčša rada rodičov, rada školy, sponzori, mesto, obec, zriaďovateľ. Jedna súkromná škola spolupracovala s občianskym združením, ktoré finančne podporovalo talentované deti zo SZP a s nadáciou, ktorá v spolupráci s rómskym vzdelávacím centrom v Maďarsku pomáhala dvom žiakom. Rómski žiaci však všeobecne prejavovali nižší záujem o činnosť vo voľnom čase. Neradi zostávali v škole popoludní a neradi trávili čas so svojimi majoritnými rovesníkmi. Pomerne vyšší záujem prejavili len o aktivity telovýchovné a športové alebo o činnosti súvisiace so získavaním potrebných zručností vo zvolenom odbore. Atraktívnou bola pre nich aj práca s prostriedkami informačnej a komunikačnej technológie. Niektorí aktívnejší participovali na príprave podujatí organizovaných mestom, zúčastňovali sa s ostatnými spolužiakmi na charitatívnych zbierkach a celoslovenských kampaniach s prosociálnym a humanistickým zameraním. Členmi ustanovených žiackych školských rád rómski žiaci neboli, mali právo byť volení rovnako ako ostatní žiaci. Na organizovaných činnostiach rád sa podieľali len sporadicky.

Zistenia z hospitácií

V sledovaných školách sa rómski žiaci vzdelávali v bežných triedach a 4 žiaci so ZZ sa vzdelávali formou integrácie. Priebeh vyučovacieho procesu sa sledoval na hodinách odborných predmetov, slovenského jazyka a literatúry, anglického jazyka, dejepisu, občianskej náuky, matematiky, informatiky a praktického vyučovania. Celkovo sa vykonalo **133** hospitácií, z toho **115** na teoretickom a **18** na praktickom vyučovaní. Ani v jednom subjekte nepôsobil asistent učiteľa alebo asistent majstra odbornej výchovy, ktorý by rómskym žiakom uľahčoval proces učenia sa.

Na všetkých vyučovacích hodinách pristupovali pedagógovia k rómskym a ostatným žiakom tolerantne, empaticky. Priaznivú sociálnu klímu upevňovali prívetivým oslovovaním všetkých jednotlivcov bez rozdielu, pozitívne alebo povzbudzujúco reagovali na ich výkony. Ani na jednej z hodín neboli pozorované prejavy intolerancie alebo iné negatívne skutočnosti. Pedagógovia zohľadňovali špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby zdravotne znevýhodnených žiakov, vrátane 4 rómskych, venovali im pozornosť, poskytovali predĺžený

čas a individuálnu pomoc pri riešení úloh. Prirodzené prejavy vzájomnej individuálnej pomoci spolupráce rómskych a nerómskych žiakov boli pozorované na viacerých hodinách (spoločné vysvetľovanie učiva, spracovanie zadaných úloh a cvičení, zapožičiavanie študijných materiálov a pomôcok). V zasadacích poriadkoch kmeňovej alebo odbornej učebne učitelia rešpektovali voľbu žiakov pri výbere miesta na sedenie, zohľadňovali individuálne potreby a odporúčania psychológa (žiak s poruchou pozornosti sedel v prvej lavici, žiak s načúvacím aparátom sedel v strede triedy). Rómski žiaci sedeli v laviciach spolu s nerómskymi spolužiakmi, ojedinele sami. Žiaci mali zvyčajne v priebehu vyučovacích hodín k dispozícii učebnice a učebné pomôcky, len ojedinele si písacie potreby alebo iné pomôcky nedoniesli. Dokázali pracovať s obrazovým a s textovým materiálom, s literárnymi zdrojmi, s čítankami, so slovníkmi porovnateľným spôsobom ako ich ostatní rovesníci. Pri práci s notebookom preukázovali osvojené digitálne zručnosti. Frekvencia zapájania rómskych žiakov do vyučovacieho procesu zodpovedala miere priebežnej stimulácie ostatných žiakov. Učitelia im poskytovali dostatok príležitostí na vyjadrovanie postojov, prezentáciu výsledkov riešených úloh. Mali dostatok času na premyslenie odpovede a na jej korigovanie. Záujem o vyučovanie, spôsob komunikácie a vystupovanie žiakov boli vcelku primerané, zodpovedali ich učebným možnostiam a schopnostiam. Podobne ako u iných prospěchovo slabších spolužiakov bola úroveň ich verbálneho prejavu nižšia, menej plynulá, disponovali s pomerne málo rozvinutou slovnou zásobou. Na sledovaných hodinách nemali obavy prezentovať vlastné názory a skúsenosti, i keď neboli ochotní prejaviť emócie. Učitelia ich stimulovali do učebných činností a zapájali do práce vo dvojiciach alebo vo väčších skupinách. Často boli spolužiakmi zvolení za vedúcich pracovných skupín, prezentovali výsledky tímovej práce. Väčšina z nich bezprostredne pri spoločných skupinových prácach komunikovala, radili si, vymieňali skúsenosti. Len ojedinele sa do činnosti skupiny nezapájali, zaoberali sa inými činnosťami a nebolo možné posúdiť mieru ich účasti na spoločnej práci. Vzťahy medzi spolužiakmi, učiteľmi a rómskymi žiakmi neniesli ani v jednom kontrolovanom subjekte náznaky intolerancie.

Na praktickom vyučovaní prejavovali rómski žiaci primerané zručnosti potrebné na výkon zvoleného povolania, ochotne si plnili povinnosti. Mali predpísané pracovné oblečenie a obuv. Medzi rómskymi žiakmi a majstrami odbornej výchovy prevládali dobré medziľudské vzťahy a vzájomný rešpekt. O tom, že boli miestnou majoritnou komunitou rovnocenne prijímaní svedčí aj skutočnosť, že žiadne výhrady voči rómskym žiačkam nemali ani zákazníčky, ktoré navštevovali kadernícky salón školy. V jednej škole sa hodín praktického vyučovania zúčastňovala aj rómska žiačka, ktorá z dôvodu gravidity bola vzdelávaná podľa individuálneho študijného plánu.

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Štátna školská inšpekcia neuložila kontrolovaným školám žiadne opatrenia v súvislosti s porušením právnych predpisov v oblasti zabezpečenia inkluzívneho vzdelávania žiakov zo SZP.

Iné zistenia

Kontrolované SOŠ v *Nitrianskom kraji* v súlade s cieľmi a zámermi deklarovanými v školských vzdelávacích programoch a v ďalších pedagogických dokumentoch podporovali vytváranie priaznivého inkluzívneho školského prostredia, viedli žiakov k tolerancii a rešpektovaniu rôznorodosti kultúry a návykov iných etník a národov. Z vyjadrení riaditeľov škôl vyplynulo, že žiaci patriaci k minoritným skupinám (rómski žiaci i žiaci iného pôvodu – deti cudzincov) sa prirodzene začlenili do školskej komunity a ostatnými

žiakmi boli prijímaní rovnocenne, bez predsudkov.

V *Prešovskom* kraji prevládajúcim negatívnym javom v školách s väčším počtom rómskych žiakov boli často sa opakujúce priestupky – fajčenie v škole počas prestávok a voľných hodín, neospravedlnené hodiny a neskoré príchody na vyučovanie, nenosenia učebných pomôcok, nedodržiavanie hygienických zásad, obťažovanie spolužiaka cez mobil iným rómskym žiakom. Riešenie priestupkov so zákonnými zástupcami bolo problematické, so školou komunikovali málo, na vopred dohodnutý pohovor s učiteľmi sa zriedka dostavili. Pedagogickí zamestnanci poskytovali žiakom pochádzajúcich z rómskej osady poradenskú sociálnu pomoc, v niektorých prípadoch suplovali aj povinnosti rodičov, nadväzovali kontakty s úradmi, so sociálnymi pracovníkmi a s poskytovateľmi práce. V školskom internáte bol ubytovaný rómsky žiak, ktorého rodina bola deložovaná a škola mu tak poskytla vhodné podmienky na štúdium. V 1 subjekte zorganizovali pre rómsku žiačku príležitostné zbierky šatstva a charitatívnu akciu zameranú na konzumáciu jedál. Ďalších 2 žiakov ubytovala humanitárna organizácia v dome určeného pre mladých ľudí, ktorí odišli z detských domovov.

Záver

V kontrolovaných SOŠ mali rómski žiaci zabezpečené rovnaké podmienky pri začlenení sa do školského prostredia a rovnaký prístup k výchove a k vzdelávaniu. Svojím správaním a oblečením sa nijako neodlišovali od ostatných žiakov napriek tomu, že pochádzali z rodín v hmotnej núdzi. Výchovní poradcovia a náhodne vybraní triedni učitelia v rozhovoroch uviedli, že riešili so všetkými žiakmi rovnaké výchovné priestupky v správaní, v dochádzke i v prospechu. Vo výchovno-vzdelávacom procese bol prístup učiteľov k rómskym žiakom nediskriminačný, vzájomné vzťahy medzi žiakmi boli pozitívne, bez prejavov intolerancie na etnickom základe.

Výrazne pozitívne zistenia

- empatický prístup učiteľov k žiakom
- zabezpečovanie rovnakých podmienok a rovného prístupu k výchove a k vzdelávaniu žiakov

Oblasti vyžadujúce zlepšenie

- zefektívnenie prijímania systémových opatrení na zlepšenie dochádzky a prospechu žiakov vo vyšších ročníkoch
- zaangažovanie zákonných zástupcov do aktivít školy

Odporúčania a podnety

Riaditeľom stredných škôl

- vytvárať predpoklady pre inkluzívne vzdelávacie školské prostredie posilnením prepojenia medzi školou a rodičmi, školou a inými vzdelávacími organizáciami
- zabezpečiť včasnú identifikáciu žiakov so slabými vzdelávacími výsledkami

Zriadovateľom

- vytvoriť pracovné miesta pre asistentov učiteľa, asistentov majstra odbornej výchovy v školách s vyšším počtom rómskych žiakov

Metodicko-pedagogickému centru

- pripravovať pedagogických zamestnancov na realizovanie koncepcie vytvárania inkluzívneho vzdelávacieho školského prostredia

MŠVVaŠ SR

- vypracovať model školskej inklúzie pre cieľové skupiny a vytvoriť všeobecný model inkluzívnej školy